THE ISRAELITE PRESS — The only Jewish Newspaper in Western Canada.

דאס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.

Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones; 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

דער קאנאדער דאָלאר

כאָטש פרעמיער בענעט האָט באלד נאָך דער צוריקציאונג פונם גאָלד סטאנדארד אין ענגלאנד דערקלערט, אז קאנאדע פארבלייבט ביים גאָלד סטאנדארד, האָט דער קאנאדער דאָלאר געהאלטן לעצטנס אין איין פאלן אויף דער ניו־יאָרקער בערזע, דערגרייכנדיק צייטנווייז דעם נידעריקן פונקט פון 85 אמעריקאנער סענט.

ווי עס זעט אויס, איז אונזער רעגירונג ווייניק באזאָרגט פונם פאל פון אונזער דאָלאר, ווייל אנדערש וואָלט זי אנגענומען די געהעריקע מיטלען צו ברייננען דעם דאָלאר צוריק צו זיין נאָמינאלן ווערט. דאָס ווערט גטמאָן דורך איבערשיקונגען פון גאָלד צו די "שוואבע פונקטן", — ווען דער דאָלאר קאָן באלד רעאליזירט ווערן אין גאָלד, איז גיטאָ קיין אורזאך פארוואָס ער זאָל ניט ווערט זיין קיין פולע הונ־דערט סענט.

אָבער ניט געקוקט אויף פרעמיער בענעטס הבטחה, זיינען די קאנאדער גאָלד רעזערוון קאָנטריק פאקטיש פארזיגלט, און דער גאָלד סטאנדארד עקזיסטירט בלויז אָפיציעל, אָבער ניט אין דער ווירקלאכ־קייט.

ווייל איינגנטלאך שפילט די ניו־יאָרקער געלט בערזע דאָ דעם שפיל פון דער איצטיקער קאנדער קאָנסערוואטיווער און הויך־פּרא־טעקציאָניסטישער רעגירונג. מיט יעדן פאל פון קאנאדער דאָלאר אויף דער ניו־יאָרקער בערזע ווערט דער קאנאדער דאָלאר אויף מאכט קענען אמעריקאנער סחורות, ווי דורך די קינסט־לאכע מאריפן. אז קאנאדער סחורות דארפן צאָלן פאר אן אמעריקאנער ארטיקל $1.15 פאר יעדן דאָלאר, און דערנאָך ערשט צאָלן טאריף ניט אויף א דאָלאר ווי .פריער, נאר אויף $1.15, וועלן זיי שוין באמיען זיך־אויף וויפל דאָס איז נאָר מעגלאך, אויסצוקומען אָן יענעם אמריק.

פארקערט, עפנט עס ברייטער די טירן פאר קאנאדער עקס־פארטן צו די אויסלענדישע מערק, איינשלינסדיק טאָקע דעם אמעריקאנער קאנער. באלד ווי דער אמעריקאנער דאָלאר זאָל קאָנען קויפן פאר $1.16 סחורה אין קאנאדע, וועט דער אמעריקאנער סוחר איצט קויפן קאנאדער־סחורות אין דער געגן, ווי פריער.

עס קאָן זיין א חלוק־הדעות וועגן דעם, צי דער פאל פונם קאָ־נאדער דאָלאר וועט אונז אין דער אונטערשטער שורה ניט קאָסטן מייער. עס איז דאָ א מיינונג, אז די צעשטערונג פון דעם נאָרמאלן גאנג פון אינטערנאציאָנאלן האנדל פארורזאכט פון פאלנדיקער וואָ־ליטע ברייננט א קאָר מער שאדן, ווי זי איז אויבגאנפדיקע נוצן וואָס דאָס ברייננט. א פאלנדיקע וואליטע מוז אויך סוף־כל־סוף פירן צו העכערע פרייזן אין לאנד נופא. וואָס מיינט, אז די שכירות וואָס ארבע־טער קריגן איצט וועט ווערן צו נידעריק, און עס וועלן אנהויבן אויס־ברעכן סטרייקס און קאמפן צווישן ארבעט און קאפיטאל, וואָס וועט ניט צוגעבן קיין געזונט צו דער אינדוסטריע.

אָבער אונזער רעגירונג, מיט איר "נאציאָנאלן" קאָנאָמישן פּראָגראם און מיט איר הויכער־מאריפן פאָליטיק, פארשטייט מיר, באטראכט דעם ענין פון איר איינענעם שטאנדפונקט. פאר איר איז וויכטיקער פון אלץ פארקלערונגען צו אימפּאָרטן, און, אויף וויפל מעג־לאך, פארגרעסערן די קעקספּארטן פון לאנד, — און דער פאל פונם ווערט פון קאנאדער דאָלאר העלפט איר גוואלדיק ארויס אין אירע פלענער.

וואָס איז שייך דעם פאל פונם ענגלישן פונט, וועלכער איז אין דער הויפט געגאנגען אָ סך נידעריקער ווי דער קאנאדער דאָלאר, וואָס מאכט מעגלאך פאר ענגלישע חסורה צו קאָנקורירן בעסער אויף דעם קאנאדער מארק, האָט אונזער רעגירונג שוין אָנגענומען די גע־העריקע מיטלען קעגן דער דאָזיקער מעגלאכקייט: זי האָט דערקלערט, אז בנוגע ברייטישע אימפּאָרטן וועלן אָנגעזוועגדעט ווערן די "דאמפּינג דיוטיס", וואָס וועלן זיי אויסגלייכן אינם ווערט דורך זייער הויכע "דאמפּינג" טאריפן מיט זייערע אלטע פרייזן אויפן קאנאדער מארק.

נאטירלאך אָבער וועט אמעריקע, מיט איר הונדערט־סענטיקן דאָלאר, אויך ניט שווייגן, אין בעת איר בערזע, שניידנדיק די פרייזן פון אויסלענדיש געלט. מאכט שווערקייטן פאר איר אויסלענדישן האנדל, זוכט די אינדוסטריע מיטלען צו באנעגענען די קאָנקורענץ פון אויסלאנד אויף איר אייגענעם אופן.

די אמעריקאנער אינדוסטריע האָט דערפאר, ווי א פועל־יוצא פונם פאל פונם ענגלישן פונט און קאנאדער דאָלאר, אָנגעפאנגען שניידן די שכי־רות פון די ארבעטער, כדי צו מאכן בלייקער די אמעריקאנער פּראָ־דוקטן. דאָס איז א בפירוש־ער ברוך פון דעם אָפּמאך געשלאָסן צווישן די פארשטייער פון די אינדוסטריעס און פרעזידענט הואווער. וועמען זיי האָבן צוגעזאָגט ביים אָנהויב פונם קריזיס ניט צו שניידן קיין שכי־רות. אָבער דער פרעזידענט סימפּאטיזירט קאָנטיק מיט דעם שריט פון די אינדוסטריאלישן, און ער טוט גאָרנישט צו צווינגען זיי האלטן דעם אָפּמאך.

די אמעריקאנער ארבעטערשאפט וועט אָבער זיכער ניט צו־קוקן זיך גלייכגילטיק ווי מען שניידט איר שווער אויסגעקעמפטן קערבן אויף אזא דיראקטן אופן. און מען קאָן דערווארטן דארטן גאר אינגיכן א שארפן קאמף צווישן ארבעט און קאפיטאל, פון וואָס די אמעריקאנער אינדוסטריע וועט זיכער פיל פארלירן.

די עסטעוואנער אויספארשונג

אונזער הנחה, אז די רעגירונגס אויספארשונג וועגן די קריזיס דעם פון די מיינער סטרייקערס אין עסטעוואן איז געקומען אביסל צו שפּעט, האָט זיך ליידער אריינגעציינט פאר ריכטיק. בעת דער ריכ־טער באשטימט פון דער רעגירונג האָט מיטוואָך געעפנט דעם פאר־הער, איז קיין איינציקער סטרייקער אָדער סטרייק־פירער ניט געקו־מען, און דער פארהער האָט געמוזט אָפּגעלייגט ווערן ביז מאָנטאג.

זאָל אָבער די לאנג דארטן אָנהאלטן ווייטער אזוי ווי איצט, האָבן מיר מורא, אז דער פארהער וועט מאָנטאג אויך ניט פארקומען. די סטרייק פירער קאָנען דאָך ניט קומען צום ריכטער, ווען די פאָליי־ציי סטראשעט זיי מיט ארעסט, און זיי באהאלטן זיך אויס פון איר. די "רענק און פייל" סטרייקערס האָבן אָדער אויך מורא פאר ארעסט ווי א רעזולטאט פון די דינסטאָגדיקע ראיאָטן. אָדער זיי וועלן אָן דער פירערשאפט ניט זיין בכח פארלייגן און דערקלערן זייערע טענות. און זיי וועלן זיך דערפאר איינגאנצן צוריקהאלטן פון צו דערשיינען פארן ריכטער. אָדער זיי וועלן איינגאָרירן די אויספארשונג אויס לאָיאליטעט צו זייערע פירער.

די אויספארשונג האָט דערפאר זייער קליינע שאנסן אויף וועלכן ס'איז דערפאָלג, אזוי לאנג ווי עס היינגט דארטן דער שאָטן פון די טראגישע פאסירונגען פון לעצטן דינסטאָג. בלויז וועגן די אטמאָספערע זאָל אָפּגעריניקט ווערן. וועט די אויספארשונג עפּעס קאָנען אויפטאָן.

און אויב די רעגירונג מיינט ערנסט מיט דער אויספארשונג, מוז זי גלייך אָפּשטעלן דעם געיעג אויף די פירער און די סטרייקערס און צוזאָגן זיי זייער זיכערקייט. זי דארף זוכן אָפּצורייניקן די אטמאָס־פערע פון די עקספּלאָדירנדיקע שטאָפן וואָס זיינען א רעזולטאט פון די טראגישע פאסירונגען. פאר וועלכע זי איז פאראנטוואָרטלאך אמ־ווייניקסטנס דערמיט, וואָס זי האָט זיי ניט אויסגעמידן דורך אריינ־מישן זיך אין דעם סכסוך באציאונגס.

ויעשו כלם אגודה אחת

וועגן "יונייטער ארטאָדאָקס סינאגאָגס"

פון רבי י. אלימלך וואהלגעלערנטער (האמילטאן)
מיטגליד פון קאָנווענשאָן צוגרייטונגס קאָמיטעט

1

איך וויל אָנפאנגען מיט א געוואנטן זאץ: די וויכטיקסטע (און ניט בלויז: "איינע פון די וויכטיקסטע") געשעע־נישן אין דער אידישער קאנאדע אין יאָר תרצ"א, איז געווען די טעטיקייט ארום דעם געפלאנטן פארבאנד פון שולן און דער פארשריט וואָס אין פאראייניגט געווארן אין דער דאָזיקער ארבעט. אמת, דורכן פארגאנגענעם יאָר איז נאָך ניט צושטאנד געקומען די פולשטענדיקע פאראייניקונג פון אלע ארטאָדאָקסישע בתי כנסת אין אונזער וויינ־צעוואָרפענעם אידישן ישוב. אָבער אויף א שטילן, ניט־פרעטענצי־עזן אופן איז דאָך דער פּראָיעקט וואָס וואָנדערט שוין ארום אין חלל פון אונ־זער קאנאדער אידישער געזעלשאפט־לאכקייט וואָסערע דריי פיר־יאָר, גע־בראכט געוואָרן נענענטער צו זיין תיקון און פארווירקלאכונג. צוויי גרעסערע קאָנפערענצן זיינען אָפּגעהאלטן גע־וואָרן וואָס האָבן די באוועגונג א שטיים געטאָן אין פאדערגרונט פון קהל'שן לעבן אין די די מזרח־קאנאדער פּראָ־ווינצן: די פארזאמלונג פון פאדשטיי־ער פון אנטעריער קבוצים אין חודש מארץ אין האמילטאָן, און די אסיפה פון פארטרעטער פון כמעט אלע מאנטרעא־לער שולן וואָס איז פארגעקומען אין יענער שטאָט אין תמוז און ביי וועל־כער עס איז אויף אנווענדנ קעווען א דעלעגאציע פון די פאראייניקטע אנ־טעריער קהלות, א ריי קלענערע באַ־ראטונגען וועגן ארגאניזאציאָנעלע פראבלעמען, און דאָס געווינען די סיס־אטיע און מיטהיף פון פירנדע פער־זענלכקייטן אין הינ' אידישן לעבן, אין דער אויפשטעלונג פון דער אינ־טערנאציאָנאלער אָרגאניזאציע פון אמ־טרעאל; א באשיידענער אפּאנג אין דער ריכטונג פון דער איינגטלא־כער אויפגאבע פון דער אונדר הקה־לות: דינסט צו די מיטגלידער־שולן אין זייערע גייסטיקע הצטרכות'ן און שליכ־טונג פון זייערע אינערלאכע סכסוכים; און ענדלאך דער אנגענומענער באשלוס צו פארופן א קאָנווענשאָן פון אלע קאָ־נאדער שולן אין הארבסט, און די אר־גאניזירונג פון א צונרייטונגס־קאָמיי־טעט פון צען פּערזאָן פאר דער דאָזי־קער קאָנפערענץ — דאָס איז דער באַ־לאָסט אויף וועלכן דער ענערגישער אנ־פירער פון דער צייטווייליקער עקזי־קוטיוו, ה' פּופּאָו, און זיינע חברים קאָנען אנווייזן ביים סוף פון יאָר תרצ"א.

צי איז אָבער די אונדר הקהלות באַ־רעכטיקט צו אזא בכבוד'יקן פּלאַץ אין אונזער קהל'שן מזרח, אזוי אז א מרוכטבארער פעריאָד אין איר אנקאָ־ניזירונגס ארבעט־זאָל באציפנט ווערן אלס די וויכטיקסטע געשעענישן פון אידישן יאָר?

ערשט אין איר פאראיאריקער ערב־ראש השנה־אויסגאבע האָט דאָס טאָ־אנטער ענגלישראידישע וואָכנבלאט, "די דזשואיש סטאנדארד", פארעפנט־לאכט א סימפּאזיום איבער דער נויס־ווערציקייט פון דער שולן־פאראייני־קונג אין קאנאדע. עס האָבן אריינגע־זאגט מיינונג איבער דער פראגע א צאָל רבנים און אנגעזעענע כלל־טוערי, וועל־כע שכנטן. און די ווייט־איבער־ווענגדיקע מערהייט האָט אויסגערייכט איינשטימיקייט מיט דער באוועגונג, עס זיינען אָבער געווען אייניקע וואָס האָבן געזוויפלט אין דער ראטאמ־קייט אָדער ממשות'דיקייט פון דעם פלאַן, און עס איז נאָך היינט צו טאָג אויף פראגן א געוויסע קענגערשאפט צו אים, כאָטש ניט אין א זייער שאר־פער פארם. די קענגערשאפט קומט פון פארשיידענע זייטן, און איז דאריבער באגרענעצט אויף מער ווי איין שטאָר־פונקט. ווענן די דאָזיקע אויסזאָגונגען וואָס יחידים אָדער גרופּן האָבן קעגן דער "יונייטער ארטאָדאָקס סינאגאָגס" און אירע אויפגאבן, זאָל דאָ זיין די רייד. די כונה איז אין דער זעלבער צייט דעם ענין צו באהאנדלען ענענ־און אלזייטיק — לויט דעם שרייבערס אויפפאסונג, ווייל מען דאַרף דאָך ניט דערווארטן קיין אפיציעל־פעסטגעשטעלטן פראָג־ראָט מצד א קערפּערשאפט וואָס אין אלע פאלן איז דער אויפגאבע פון אלע אמעריקאנער אינדוסטריע ווערן ביז מאָנטאָ.

זאָל אָבער די לאנג דארטן אָנהאלטן ווייטער אזוי ווי איצט, האָבן מיר מורא, אז דער פארהער וועט מאָנטאָג אויך ניט פארקומען. די סטרייק פירער קאָנען דאָך ניט קומען צום ריכטער, ווען די פאָליי־ציי סטראשעט זיי מיט ארעסט, און זיי באהאלטן זיך אויס פון איר. די "רענק און פייל" סטרייקערס האָבן אָדער אויך מורא פאר ארעסט ווי א רעזולטאט פון די דינסטאָגדיקע ראיאָטן. אָדער זיי וועלן אָן דער פירערשאפט ניט זיין בכח פארלייגן און דערקלערן זייערע טענות. און זיי וועלן זיך דערפאר איינגאנצן צוריקהאלטן פון צו דערשיינען פארן ריכטער. אָדער זיי וועלן איינגאָרירן די אויספארשונג אויס לאָיאליטעט צו זייערע פירער.

די אויספארשונג האָט דערפאר זייער קליינע שאנסן אויף וועלכן ס'איז דערפאָלג, אזוי לאנג ווי עס היינגט דארטן דער שאָטן פון די טראגישע פאסירונגען פון לעצטן דינסטאָג. בלויז וועגן די אטמאָספערע זאָל אָפּגעריניקט ווערן. וועט די אויספארשונג עפּעס קאָנען אויפטאָן.

און אויב די רעגירונג מיינט ערנסט מיט דער אויספארשונג, מוז זי גלייך אָפּשטעלן דעם געיעג אויף די פירער און די סטרייקערס און צוזאָגן זיי זייער זיכערקייט. זי דארף זוכן אָפּצורייניקן די אטמאָס־פערע פון די עקספּלאָדירנדיקע שטאָפן וואָס זיינען א רעזולטאט פון די טראגישע פאסירונגען. פאר וועלכע זי איז פאראנטוואָרטלאך אמ־ווייניקסטנס דערמיט, וואָס זי האָט זיי ניט אויסגעמידן דורך אריינ־מישן זיך אין דעם סכסוך באציאונגס.

2

א גאנץ באדייטנדיקע צאָל מענשן מיט וועגן מיר אין אויסגעקומען פון דער אנקאָ־ניזאציע אין דער געגן. בעת דער ריכ־טער באשטימט פון דער רעגירונג האָט מיטוואָך געעפנט דעם פאר־הער, איז קיין איינציקער סטרייקער אָדער סטרייק־פירער ניט געקו־מען, און דער פארהער האָט געמוזט אָפּגעלייגט ווערן ביז מאָנטאָג.

זאָל אָבער די לאנג דארטן אָנהאלטן ווייטער אזוי ווי איצט, האָבן מיר מורא, אז דער פארהער וועט מאָנטאָג אויך ניט פארקומען. די סטרייק פירער קאָנען דאָך ניט קומען צום ריכטער, ווען די פאָליי־ציי סטראשעט זיי מיט ארעסט, און זיי באהאלטן זיך אויס פון איר. די "רענק און פייל" סטרייקערס האָבן אָדער אויך מורא פאר ארעסט ווי א רעזולטאט פון די דינסטאָגדיקע ראיאָטן. אָדער זיי וועלן אָן דער פירערשאפט ניט זיין בכח פארלייגן און דערקלערן זייערע טענות. און זיי וועלן זיך דערפאר איינגאנצן צוריקהאלטן פון צו דערשיינען פארן ריכטער. אָדער זיי וועלן איינגאָרירן די אויספארשונג אויס לאָיאליטעט צו זייערע פירער.

די אויספארשונג האָט דערפאר זייער קליינע שאנסן אויף וועלכן ס'איז דערפאָלג, אזוי לאנג ווי עס היינגט דארטן דער שאָטן פון די טראגישע פאסירונגען פון לעצטן דינסטאָג. בלויז וועגן די אטמאָספערע זאָל אָפּגעריניקט ווערן. וועט די אויספארשונג עפּעס קאָנען אויפטאָן.

און אויב די רעגירונג מיינט ערנסט מיט דער אויספארשונג, מוז זי גלייך אָפּשטעלן דעם געיעג אויף די פירער און די סטרייקערס און צוזאָגן זיי זייער זיכערקייט. זי דארף זוכן אָפּצורייניקן די אטמאָס־פערע פון די עקספּלאָדירנדיקע שטאָפן וואָס זיינען א רעזולטאט פון די טראגישע פאסירונגען. פאר וועלכע זי איז פאראנטוואָרטלאך אמ־ווייניקסטנס דערמיט, וואָס זי האָט זיי ניט אויסגעמידן דורך אריינ־מישן זיך אין דעם סכסוך באציאונגס.

די אנטוויקלונג פון א אידיש דארף

פון י. אייגער (ירושלים)

דא האָט א אידישער דארף געפיי־ערט זיין צענטן יאָר־טאָג זייט מען האָט אים געגרינדעט. געפייערט זייער באשיידן, אָבער די פייערונג האָט גע־האָט א גרויסן אָפּקלאנג אין דער הייגער פרעסע. — אלץ צייטונגען האָבן פארעפנטלאכט אויספירלאכע באַ־שרייבונגען און ציפערן פון זיין אנט־וויקלונג.

איך עדריינק ניט ווער פון די ציר־ניסטישע פירער האָט אמאָל געזאָגט, אז פון צייט צו צייט האָבן מיר דאָס רעכט זיך אָפּשטעלן און א קוק טאָן אויף צוריק, אויף דעם, וואָס מיר האָבן שוין דורכגעמאכט. עס איז טאָ־קע אינטערעסאנט, עס דערמוטיקט טאקע, ווען מען זעט, ווי דער אידי־שער דארף, אין אונזער פאל נהלל, האָט פאר צען יאָר איינגענומען א שטיק גאנגט, פארפעסטעט פון פיל הונדערטער יאָרן, וואָס דער מייט האָט געהערשט אומבאגרעניצט. דאָס איז ניט קיין מליצה, עמיט דעם ביכעלע "נהלל", וועלכן די ביבליאָטעק פון דעם אידישן נאציאָנאל פאנד "לנוער" האָט אריינגעלאגט, דאָס איז א לעבעדיקער דאָקומענט, געשריבן פון איינעם פון די נוסדן־גרינדער פון דער אמאָל אין אמ־טרעאל, אין דער הערטעערשאפט פון אלע בתי תפלה אפילו אין ניט באַרוגן צו פארגעמען דאָס פלאַץ פונם אויפ־געלייטן קאָנגרעס. די פראגע אויף וויפל די "יונייטער סינאגאָגס" וועט קאָנען פארטרעטן דאָס קאנאדער אידע־טונג כלפי חוץ און געוויסע ענינים, וועלן מיר שפּעטער ארומרייד'ן. אָבער איין זאך דאָרף, גלויב איך, קלאר זיין: דער הויפט צוועק פון דער באוועגונג איז די פאראייניקונג און צוזאָמענ־שמעלצונג פון אלע טראדיציאָנעלע שולן איז לאנד פון דער פארווירקלאכונג פון זייערע איינענע צילן, און די הויפט אויפגאבן אירע מוזן נאָטירלא־בערוויין זיך קאָנצענטרירן ארום די טעטיקייטן וואָס נעהערן צו דער פּראָ־גראם פון היסטאָרישן בית הכנסת.

אן אן אלטנעוועסענער אידישן קבוץ און ביי א נאָרמאָלן מצב פון אידיש־קייט, וואָלט די ארבעט פון אזא פאר־באנד פון שולן געווען א פארהעלטסנ־מעסיק ברענג. די מיטגלידער־שולן — אין אזעלכע מדינות — שטייען גע־ווייגלאך אויף א נעהערטיקער גייסטי־קער הויך, האָבן א באוואוסטזיניקע און פארענטוואָרטלאכע פירערשאפט, און פארמאָגן אונטער זיך א גרויסע מאס טראדיציע; זייער פאראייניקונג וואָלט נאָר באַוועזעקט צו פארשטארקן די איר־נענע רייען. אויסכוחיקן זיך פון פּראָ־ענדיקע אויסערלאכע בעפאר און אַ־

1

איך וויל אָנפאנגען מיט א געוואנטן זאץ: די וויכטיקסטע (און ניט בלויז: "איינע פון די וויכטיקסטע") געשעע־נישן אין דער אידישער קאנאדע אין יאָר תרצ"א, איז געווען די טעטיקייט ארום דעם געפלאנטן פארבאנד פון שולן און דער פארשריט וואָס אין פאראייניגט געווארן אין דער דאָזיקער ארבעט. אמת, דורכן פארגאנגענעם יאָר איז נאָך ניט צושטאנד געקומען די פולשטענדיקע פאראייניקונג פון אלע ארטאָדאָקסישע בתי כנסת אין אונזער וויינ־צעוואָרפענעם אידישן ישוב. אָבער אויף א שטילן, ניט־פרעטענצי־עזן אופן איז דאָך דער פּראָיעקט וואָס וואָנדערט שוין ארום אין חלל פון אונ־זער קאנאדער אידישער געזעלשאפט־לאכקייט וואָסערע דריי פיר־יאָר, גע־בראכט געוואָרן נענענטער צו זיין תיקון און פארווירקלאכונג. צוויי גרעסערע קאָנפערענצן זיינען אָפּגעהאלטן גע־וואָרן וואָס האָבן די באוועגונג א שטיים געטאָן אין פאדערגרונט פון קהל'שן לעבן אין די די מזרח־קאנאדער פּראָ־ווינצן: די פארזאמלונג פון פאדשטיי־ער פון אנטעריער קבוצים אין חודש מארץ אין הארבסט, און די אסיפה פון פארטרעטער פון כמעט אלע מאנטרעא־לער שולן וואָס איז פארגעקומען אין יענער שטאָט אין תמוז און ביי וועל־כער עס איז אויף אנווענדנ קעווען א דעלעגאציע פון די פאראייניקטע אנ־טעריער קהלות, א ריי קלענערע באַ־ראטונגען וועגן ארגאניזאציאָנעלע פראבלעמען, און דאָס געווינען די סיס־אטיע און מיטהיף פון פירנדע פער־זענלכקייטן אין הינ' אידישן לעבן, אין דער אויפשטעלונג פון דער אינ־טערנאציאָנאלער אָרגאניזאציע פון מאָנטרעאל; א באשיידענער אפּאנג אין דער ריכטונג פון דער איינגטלא־כער אויפגאבע פון דער אונדר הקה־לות: דינסט צו די מיטגלידער־שולן אין זייערע גייסטיקע הצטרכות'ן און שליכ־טונג פון זייערע אינערלאכע סכסוכים; און ענדלאך דער אנגענומענער באשלוס צו פארופן א קאָנווענשאָן פון אלע קאָ־נאדער שולן אין הארבסט, און די אר־גאניזירונג פון א צוגרייטונגס־קאָמיי־טעט פון צען פּערזאָן פאר דער דאָזי־קער קאָנפערענץ — דאָס איז דער באַ־לאָסט אויף וועלכן דער ענערגישער אנ־פירער פון דער צייטווייליקער עקזי־קוטיוו, ה' פּופּאָו, און זיינע חברים קאָנען אנווייזן ביים סוף פון יאָר תרצ"א.

צי איז אָבער די אונדר הקהלות באַ־רעכטיקט צו אזא בכבוד'יקן פּלאַץ אין אונזער קהל'שן מזרח, אזוי אז א מרוכטבארער פעריאָד אין איר אָרגאָ־ניזירונגס ארבעט־זאָל באציפנט ווערן אלס די וויכטיקסטע געשעענישן פון אידישן יאָר?

ערשט אין איר פאראיאריקער ערב־ראש השנה־אויסגאבע האָט דאָס טאָ־אנטער ענגלישראידישע וואָכנבלאט, "די דזשואיש סטאנדארד", פארעפנט־לאכט א סימפּאזיום איבער דער נויס־ווערציקייט פון דער שולן־פאראייני־קונג אין קאנאדע. עס האָבן אריינגע־זאגט מיינונג איבער דער פראגע א צאָל רבנים און אנגעזעענע כלל־טוערי, וועל־כע שכנטן גרייכן ניט ווייטער ווי קליינלאכע לאָקאלע "שול־פאָליטיק", און וועמעס שוואונג איז באַגרענעצט צו די ר' אמות פון זייערע פּראָוינציאָעלע סביבות. די דאָזיקע מענען האָבן שוין אָפּגענומען אלע זייערע ארבעטן, און טיילווייז נאָנץ נעטרי און איבערגעבן. אָבער זיי פארמאָגן מער ניט ווי פעאָר־קייט צו פארשטיין און סימפּאטיזירן מיט א נייער באוועגונג וואָס פארגעסט זיך צו שאפן א הבערע אויסערלאכע אינסטאנצ פאר די שולן, און וואָס שטרעבט אריינצוברייננען א נייעם לע־בענס־גייסט און יונגטלאכן אידעאליזם אין זייער אינערלאכער פארוואלטונג. לויט זיך ניט צו צו פארלירן קיין רייד וועגן דעם דאָזיקן טיפּ איד וואָס "נעמט דאָס וואָרט" און שטעלט אזעלכע קלאָר קעמפן, ווי: צו וואָס זיך אויף דעם, וואָס מיר האָבן שוין דורכגעמאכט, אויף מיר אויפגעלייגט, ווער שמועסט נאָך פון גאָלד אויסנאנאן.

וואָס־זשע דארף די שולן אָרגאניזאָ־ציע אויפטאָן?

זאָל דאָ צום ערשטן מאָל אונטער־געשטראכן ווערן אז עס דערט זיך וועגן א פארארייניקונג פון שולן אין ניט וועגן א צווייטן קאנאדער אידיש קאָנגרעס. אייניקע קריטיקער האָבן דעם פאקט פארזעגן, און עס איז ביי זיי אויסגע־קומען, אז א פארטרעטערשאפט פון אלע בתי תפלה אפילו אין ניט באַרוגן צו פארגעמען דאָס פלאַץ פונם אויפ־געלייטן קאָנגרעס. די פראגע אויף וויפל די "יונייטער סינאגאָגס" וועט קאָנען פארטרעטן דאָס קאנאדער אירע־טונג כלפי חוץ און געוויסע ענינים, וועלן מיר שפּעטער ארומרייד'ן. אָבער איין זאך פארשטייט אין אלע פאלן, אז דער אידישער בלי־ענדער דארף נהלל געפינען זיך אין א קלענגנ, וועלכע איז פון עק ביז עק געווען באַרעקט מיט נויט ברענענדנ זומפּ, וואָס קיין שום לעבעדיקע באַ־שעפענישן האָבן ניט געקאָנען אויסלעבן, וואָס עס געפינען זיך נאָך ער היום חורבות פון פריערדיקע דערפער, וועל־כע פאר אנדערע אידן, אָבער זיי זאָל־לען זיי זיך טאקע דא באוועזן . . .

דער קרן קימת האָט אָנגעהויבן טרוקענען דעם באַרן, אים געזוינט מאָ־כען דא נעארבעט 300־400 ארבעטער, נעארבעט ביז דעם מויל אין זומפּ און דורכגעעפירט אונטער דער ערד א גע־ריכטע נעץ רערן, כדי אָפּצוצאָן דאָס טיילווייז נאָנץ נעטרי און איבערגעבן. נעארבעט האָט אויך אין אלטן מאָ־נאָטן י. א. אריכא פארעפנטלאכט אין "הפועל הצעיר" אין אינטערעסאנ־טען אַרטיקל. ער דערציילט, אז די פאָל נעף פון דער אָרבעט האָט מען גע־שפּירט שוין אין ערשטן יאָר. זומער אין 1922 האָט געפיבערט 60 פּראָ־צענט פון די נהל'ער קאָלאָניסטן, ווינטער 1923 — פערציק פּראָצענט, פרילינג 1923 פופצן פּראָצענט, מער 1923 — דריי פּראָצענט, פרי־לינג 1924 — איין פּראָצענט, זומער פון דעם זעלבן יאָר — 1.4% און פון דאָמאָלסט אז איז אין נהל'ער מער ניש־טא איין פיבער. נהל'ער קינדער זיי־נען מוסטערהאפט לויט'ן געזונט און פיזישער אנטוויקלונג.

וויפל זשע קאָסט דער דאָזיקער דארף, איינער פון די בעסטע אידישע דערפער, דעם אידישן פאָלק?

דער נאציאָנאל פאנד האָט אויסגע־נעבן, אויף באַרן (8500 דונאָם), אמע־ליאָראציע און א שאָסיי וועג וואָס פאר־בינדט דעם דארף מיט דעם הויפּ־שאָסיי — 38.500 פונט. דער קרן היסוד האָט אויסגעגעבן אויף קאָלאָ־ניזירן 75 פאמיליעס 69500 אויף אויף וואָסער פארארגנונג 3200 פונט, ביידע פאנדן צוזאמען — 111500 פונט.

היינט צו טאָג זיינען אין נהל'ן פאָ־ראָ 674 נפשות, פון זיי לעבן 502 דירעקט פון ערד ארבעט און 172 פון אנדערע פאכן. דורכשניטלאך ניט א ווירטשאפט אין נהל'ן אכט טאָג תבו־אה, אכט טאָג שטורי, פיר טאָג טרוקן היי, פופציק טאָג פארשיידענעם גרי־נעם פּוטער, איין טאָג גרינס, פינף טאָג טרויבן, אכט טויזנט אייער, אכט טויזנט ליטער מילך און הונדערט ער־פות, אויסער פארשיידענע פרוכטן פון דער פאמיליע. פון דעם פארנוצט דער קאָלאָניסט פאר זיך: זיבן הונדערט קילאָגראָם ווייץ, טויזנט ליטער מילך, פיר טויזנט אייער, פינף הונדערט קי־לאָגראָם גרינס און פונט הונדערט קי־לאָגראָם טרויבן.

די הויפּט צווייגן פון נהל'ער ווירטשאפט זיינען תבואה, מילך־ווירט־שאפט און עופות צוטכ. וואָס אנבא־לאנגט תבואה זיינען די לעצטע יאָרן, ווי איבעראל, געווען ניט קיין גוטע הן לויט די גערעטענישן, הן לויט די פריין. אז נהל'ער קאָלאָניסטן האָבן זיך דעריבער מער אָפּגעגעבן מיט מילך ווירטשאפט און עופות צוטכ, וועלכע האָבן דערגרייכט צו אזא הויכער שטו־פע. וואָס קיינער האָט אפילו ניט גע־חלומ'ט. אין יאָר 1924 האָט נהל'ן געגעבן 440 ליטר מילך א טאָג. אין היי יאָר — 1324 ליטר (עס איז שוין געווען זאגנאר א צייט פון איבער 1600 ליטר א טאָג, נאָר אויך דאָ איינען די פריין געפאלן און די קאָלאָ־ניסטן האָבן אויסגעגעבן אויף קאָלאָ־ניזירן 75 פאמיליעס 69500 אויף אויף וואָסער פארארגנונג 3200 פונט, ביידע פאנדן צוזאמען — 111500 פונט.

אין יאָר 1922 האָט נהל'ן פאָראָ־ראָ 674 נפשות, פון זיי לעבן 502 דירעקט פון ערד ארבעט און 172 פון אנדערע פאכן. דורכשניטלאך ניט א ווירטשאפט אין נהל'ן אכט טאָג תבו־אה, אכט טאָג שטורי, פיר טאָג טרוקן היי, פופציק טאָג פארשיידענעם גרי־נעם פּוטער, איין טאָג גרינס, פינף טאָג טרויבן, אכט טויזנט אייער, אכט טויזנט ליטער מילך און הונדערט ער־פות, אויסער פארשיידענע פרוכטן פון דער פאמיליע. פון דעם פארנוצט דער קאָלאָניסט פאר זיך: זיבן הונדערט קילאָגראָם ווייץ, טויזנט ליטער מילך, פיר טויזנט אייער, פינף הונדערט קי־לאָגראָם גרינס און פונט הונדערט קי־לאָגראָם טרויבן.

די הויפּט צווייגן פון נהל'ער ווירטשאפט זיינען תבואה, מילך־ווירט־שאפט און עופות צוטכ. וואָס אנבא־לאנגט תבואה זיינען די לעצטע יאָרן, ווי איבעראל, געווען ניט קיין גוטע הן לויט די גערעטענישן, הן לויט די פריין. אז נהל'ער קאָלאָניסטן האָבן זיך דעריבער מער אָפּגעגעבן מיט מילך ווירטשאפט און עופות צוטכ, וועלכע האָבן דערגרייכט צו אזא הויכער שטו־פע. וואָס קיינער האָט אפילו ניט גע־חלומ'ט. אין יאָר 1924 האָט נהל'ן געגעבן 440 ליטר מילך א טאָג. אין היי יאָר — 1324 ליטר (עס איז שוין געווען זאגנאר א צייט פון איבער 1600 ליטר א טאָג, נאָר אויך דאָ איינען די פריין געפאלן און די קאָלאָ־ניסטן האָבן אויסגעגעבן אויף קאָלאָ־ניזירן 75 פאמיליעס 69500 אויף אויף וואָסער פארארגנונג 3200 פונט, ביידע פאנדן צוזאמען — 111500 פונט.

אויסגעשטאָרבן. — דו זייט אויסגעשטאָרבן, וואָס זשע זיינען זיי — די אידישע פּיאָ־נערן, יחסנים? דאָס איז דאָך ניט אויף א טאָג, ניט אויף א מאָנאט, מען דארף דאָך א ישוב בויען, זיך איבער־געבן מיט וויב און קינדער אויפן גע־נאָד פון דער שרעקלאָכער הערשער — די מאלאריע. דעריבער האָבן זיי איינ־געלאָדן א דאָקטאָר ער זאָל באטראכטן אָדער דאָס אויסגעגעבן אַ־ראָ־ראָ. ער האָט זי באַרוגן, נוט אויסגעפאָרשט און געזאָגט: ניין, דאָ וועט איטער זיין פיבער. אָבער די פּי־נאָערן זיינען געווען פון דער ערשטער פאָרמאציע. קריסטאָל־ריינע אידעאַ־ליסטן: זיי האָבן זיך באראָטן אין נאָך אלע באַרינדעטע פחדים אויסגעטראָ־נען א באשאלוס, אז היות מען קאָן דעם דאָזיקן באַרן פון קרן קימת ניט אויסטוואָרפן אז אזוי אזוי וועלן זיך מיט דער צייט דאָ אידן מוזן באַ־זעצן, מיט וואָס זשע זיינען זיי בע־סער פאר אנדערע אידן. דערווייל זאָ־לען זיי זיך טאקע דא באזעצן . . .

דער קרן קימת האָט אָנגע